

Viccstruktúra és a viccmesélés pedagógiai kérdései

A vicc „azt a hatalmat vagy erőt jelenti, amelynek révén az ember tud valamit, tanul vagy gondolkodik”.

(A. Bierce)

A fogalmak értelmezése

Jelentése szerint a vicc szó váratlan, meglepő fordulatokat tartalmazó rövid, kitalált történet, párbeszéd, mely neveltető csattanóval végződik. Sigmund Freudtól való a következő megállapítás: „Lenyűgöző hatással vannak a viccek a társadalomra. Egy-egy új vicc valósággal közérdekű eseményként hat az emberekre; úgy újságolják egymásnak, mintha legalábbis győztes csata hírért tudnák”.¹ Ebben az értelmezésben a vicc harci fegyver, ami felhasználható a hatalmaskodás, a látszólagos méltóságteljes magatartás leleplezésére. Az idézett tudós alapművének címe: *Der Witz und seine Beziehungen zum Unbewussten*. A címben szereplő Witz szót angolban Wit szóval fordították, s a németben és az angolban ezt a kifejezést ész, eszeség értelemben is használták. A magyar köznyelvben a vicc szó „elődje” az élc szó volt, melynek szinonim kifejezései: szellemesség, tréfálkozás, csipkelődés, adomázás, személyes élű heccelődés, neveltetés, mulattatás. A kutatók megállapították, hogy a szellemesség éles elmét, ötletességet, kreativitást, találékonyságot igényel; a vicc és a szellemesség nevetést vált ki, felfokozott érzelmi állapotot, melynek eredménye a vidámság és a derű.

Szociológiai szempontból a vicc a véleménymondás egy sajátosság módja. Egy adott időszak humorából megismerhető a társadalom közvéleménye. Mivel a viccek a társadalmi valóságból erednek — témájuk a társadalom és a benne élő ember —, nem befolyásolják a téveszmék és a politika. Diószegi György írja: „A vicc, hasonlóan több más jelenséghez és mozzanathoz, üzenethordozó; ennyiben időtálló tanulsággal szolgál a társadalom számára.”²

Műfajelméleti nézőpontból definiálja a vicc fogalmát Séra László: „A vicc mint mikro-műalkotás új, meglepő, tömör, sűrített, találó és többnyire igaz gondolatot magában rejtő forma, hatását „összjellegével” éri el.”³ Sajátságos esztétikai minőség a vicc, a komikum egyik fajtája. Nyelviileg találó, sokatmondó, hatásos kifejezéseket tartalmaz, a szokásostól eltérő, látszólag képtelen gondolatokat és helyzeteket foglal magába, melyeket elmésen és váratlan összefüggésfeltárással old fel.

Sok hasonlóságot mutat a vicc és a szójáték, mindkettő nélkülözhetetlen eszköze a humoros stílusnak. A szójátékban azonos vagy hasonló hangzású, de különböző értelmű szavak kapcsolódnak össze. Egyes szavakat nyelvi és formai játék kedvéért a beszélőtársak eltorzítanak, ezzel humoros hatást érnek el. Stílushatásának alapja a váratlan ellentét a szó valódi (konkrét) és játékos (átvitt) jelentése között (azonos vagy hasonló alakú szavak, az eredeti és az eltorzított szavak között). A szójáték az azonos vagy rokon hangzású szavak jelentésetérésének összekapcsolásával vált ki humoros hatást, a játékoság lényege a félreérthetőség. „Nem a beszélő válik komikussá — írja Szerdahelyi István —, hanem a nyelv maga. A nyelvnek az a feladata, hogy minél árnyaltabban, minél pontosabban fejezze ki mondandónkat... A

szöveg komikus, mert szójátékai leleplezik a nyelvet. Minthogy azonban a nyelv az ember műve, így az ember lepleződik le.”⁴ Kosztolányi Dezső a szójátékot a tömeg olcsó szellemességének, kóros jelenségnek tartotta. A nagyváros megszüli a szójátékokat és ellenszójátékokat, ezek gyorsan terjednek a mindennapi kapcsolatok, a sajtó, a plakátok útján. Ha egészséges a társadalom, megteremtődik az utcai szellemesség, mely rontja, csúfolja, műveli a nyelvet. Kezdetleges, esetenként torz ez a humor, de mosolyt, nevetést fakaszt. „Ezek az emberek, akik folyton kitekerik a szavak nyakát, és kínozzák a szótagokat, és gyötrik a betűket, nem érzik a szavak és a fogalmak összetartozóságát, és bár tetszelegnek maguknak szellemességükkel, tulajdonképpen ellenképei az igazi szellemes embernek, akinek a fölénye az, hogy fogalmakban gondolkozik” — állítja Kosztolányi Dezső.⁵

Freud szerint a vicc elsődleges szerepe az élvezetszerzés. A viccmondás és -befogadás közben felszabaduló lelki energia mindenkor kellemes élménnyel jár. Ez nem zárja ki, hogy ugyanakkor a vicc lelki védekezés is (tréfára venni és elütni, viccnek tekinteni).⁶

A gyerekek és ifjak kedvelik a viccet, mely vidámmá teszi őket, melyet élményszerűen mondanak el vagy fogadnak be. A vicc aktív és passzív formában egyaránt fejleszti logikus gondolkodásukat, formálja humorérzéküket. Ha a múlt viccei bekerülnek a tanórára, a történelem humoros üzenetét továbbítják a tanulók számára. A régmúlt időkben élő emberek gondolkodásmódja, igazságérzete, pszichés állapota, politikai ambíciója, vágya és törekvése, agresszivitása és alávetettsége, véleménye, szabadságtörekvése a viccek ismerete által is kimutatható. A társadalmi és történelmi valóság egy része az adott időszak humorából, vicceiből is feltárul az utódok előtt.

Tanítók, tanárok, oktatók akkor használhatják fel tudatosan a nevelésben és oktatásban a viccet, ha nem tartják túl merésznek vagy lehetetlennek, hogy a humor — s benne a vicc — bekerüljön a helyi tantervekbe, tankönyvekbe, a tanórák anyagába. A vicc szellemessége jó közhangulatot teremt, s ledönti a tanár—diák kapcsolatokban a hatalomra épülő válaszfalat. Gyökeres változásokra lenne szükség, hogy a pedagógusok nevelési-oktatási módszerrepertoárjába beépüljön az élc. Mit mond erről a tanítóknak és a tanároknak az a pedagógus, aki az elsők között vette fel a humor nevelő hatását. Zsolnai József írja: „Legfőbb üzenetem, hogy a komikum, a humor, az ironia, a vicc és hasonló dolgokat ne keverjük össze, ugyanis itt korántsem azonos szintű és minőségű dolgokról van szó.”⁷ Tanulmányom a vicc fogalmával, szerkezetével, típusaival ismerteti meg a pedagógusokat. Ahhoz, hogy a vicc belekerüljön a nevelés-oktatás gyakorlatába, különböző életkorú tanulóknak készült válogatásokra lenne szükség. A pedagógusképzés és a pedagógus továbbképzés (posztgraduális képzés) felkészítheti a leendő és a működő óvónöket, tanítókat, tanárokat a vicc módszerként való felhasználására.

„Minden viccben megtalálhatjuk a sűrítést az egész és a rész felcserélését, a lényeg és a lényegtelen változását, (eltolását) és a kétértelműséget.”

(Séra László)

A vicc szerkezete

A vicc előkészítő szakaszában a jelző mozzanatok — a bevezető információk — elárulják, hogy a helyzet nem reális, csupán játék. A játékos keretben ágyazottan egy-két mondatban feltárulnak a situáció körülményei, szereplői. A szóbeli vagy írásos játékos keret előkészíti a befogadásra a vicc hallgatóját vagy olvasóját. Az elmondott viccben nagy szerepe van a metakommunikációnak:

az arcjátéknak, a szem kifejező erejének, a testtartásnak, a kéz mondanivalót alátámasztó vagy félrevezető gesztikulációjának. A metakommunikáció gyakran eltereli a lényegről a figyelmet, a bevezető mondatok is „elaltathatják” a figyelő éberségét, hogy annál nagyobb legyen a felocsúdás. A vicc expozíciója akkor hatásos, ha tömör és sűrített, ha váratlan idez elő, és a befogadó ráhangolódik a vicc témájára.

Igazán a kifejlés szakaszában fontos a sűrités. Ebben a fázisban tárulnak fel a vicc nevetséges elemei: kulcsszavak és gondolatok, az intelligencia igénylése, a meglepetés előkészítése, a megértéshez szükséges információk közlése. A sűrités egyik technikai megoldása az „elegyítő szóképzés”, mely össze nem tartozó szavak egymás mellé kerülését eredményezi. Létrejön az eltolódás (megmásítás), abszurd helyzet és gondolat, logikai képtelenség (analízisből eredő tevedések, logikátlanság, összehasonlítás pontatlansága, konkretizálás furcsasága, az azonosság kétértelműsége), értelmetlenség feldicsérése, helytelen értelmezés, ellentmondásos érvelés, ellentétes fogalmak összetévesztése. Jelentéstorzulások jönnek létre, melyekhez jelentésbeli különbségek, kétértelműségek, értelmezési torzulások és többértelműségek járulnak. A lényeges és lényegtelen, a súlyos és súlytalan, a jelentős és a jelentéktelen felcserélődik.

A poén a vicc tetőpontja. A csattanó néhány sűritett szóval tisztazza a félreértéseket, a tényleges és rejtve maradt összefüggéseket, s ezzel meghökkenti a befogadókat. A poén váratlan, érdekességét és pszichés feszültségét a meglepő hatás újraértelmezés váltja ki. A csattanó újraértelmezi az előző fázis által létrehozott állásfoglalást, ellentmond a kifejlési szakasz információinak. Egy pillanatnyi szünet következik be, majd megtörténik a megvilágosodás.

Problémamegoldást tartalmaznak a viccek, a rejtvény megfejtéséhez hasonlítanak, s élvezetük a megoldásukból áll („leesik a tantusz”). Ez az oly sokat emlegetett „aha élmény”, melynek lezajlása közben emóció-növekedés következik be. A vicc nevetséges elemei kirobbantják a nevetést. A vicc társas kapcsolatokban fejtheti ki igazi hatását. Az emberek élménye ebben az esetben nem csupán a vicc tartalmától függ, hanem attól a társas kerettől is, melyben a vicc elhangzik. A poének élvezetét a csoportok viselkedése felerősítheti, serkentőleg hat mások nevetésének látása és hallása. A viccre épülő – a poén által kiváltott – vidám hangulat örömezzet eredményez, s feloldja az emberek gátlásait.

A nevetés — a vicc befejező szakaszában — intellektuális (gondolkodási, megoldási) és emocionális hatásokat vált ki. Öröm, kellemes lelkiállapot, — majd ernyedat lazultság kíséri a nevetést. A vicc szerkezete élvezeti az aktív viccmesélőt és a befogadót a vicc technikájának megismeréséig és élvezetéig. Az ártalmatlan — tendencia nélküli — vicc örömforrása a szellemességből, a meglepő elem jelenlétéből ered. Séra László szóhasználatában: „a vicc technikája önmagában okoz élvezetet”. A tendenciózus vicc ellenségességével, rosszindulatával, agresszivitásával, támadások szervezésével kárörömet vált ki.

„Kellő gyakorlattal mesterré válhatsz.”
(Montágh Imre)

Tudnivalók a viccmondásról

A hatásos viccmesélés alapvető feltétele a vicc struktúrájának ismerete. Vannak olyan emberek, akik képtelenek hatásosan elmondani vicceket, másokból viszont „folynak” a viccek, s poénjaik — mint időzített bombák — valósággal kirobbantják a nevetést. Tönkretelhető a vicc az előzmények hosszadalmas fejtegetésével — az unalmas előkészítéssel —, a hallgató elfárad, és igazi csattanó nélkül fejeződik be a viccmondás. „Lelővi” a csattanót az a személy, aki idejekorán mint hallgató „bekiáltja” a poént. Nem mindenki bírja ki mások sikeres viccmondását, s megismétli, vagy a

már elmondott viccet kijavítja. A viccmesélés művészei csak a legszükségesebbeket közlik mondandójuk elején. Csak annyit ismertetnek bevezetőként, amennyi a poén exponálásához szükséges. A viccmondás megkövetel némi „színészi” alakítást is: a mondandóhoz kapcsolódó arcmimikát, a gesztust, a hangszínt, a hatásos szünetet, a beszédtempó gyorsítását és lassítását. A vicc sikere azonban elsősorban attól függ, miként robban a poén petárdája, elég furcsa-e — és érdekes-e — a megoldás, feltárul-e a vicc nevetéséges eleme, csúcsra jut-e az intellektuális és az emocionális hatás.

Vannak olyan emberek, akik a viccet fölcserélik a trágársággal. Ennek egyik megnyilvánulása, hogy megszokásból — öncélúan — alkalmazzák a nyelvi durvaságokat, trágár szavak nélkül szinte nem tudnak beszélni. A másik véglet, hogy a vicchez kapcsolva unos-untalan használják a trágár kifejezéseket. Műveletlenséget jelez, ha valaki kérkedő módon durván beszél, s viccesnek tartja a trágárság gyakori felhasználását a viccekben és a mindennapi dialógusokban. Az erkölcs és a nyelvi illem között szoros összefüggés van, az erkölcsös emberek számúzik beszédükből a bántó és közönséges trágárságokat, a nyelvi durvaságok exhibicionizmusát. Tudomásul kell azonban venni, hogy vannak olyan szexuális viccek — melyeket nem lehet finomkodva és többszörös körülírással elmondani. Ezekhez a viccekhez hozzátartozik, hogy a viccesélő kimondja a vaskosságokat. Igényként fogalmazódik meg, hogy kerüljük a trágárságokat a mindennapi beszédben, s meg kell válogatni, hol és kinek lehet „malackodó viccet” mesélni. A gyerekeknek semmiesetre ne mondjon a pedagógus — sőt maguk se mondjanak — szexuális vicceket.

Montágh Imre írja: „A humorérzék nagy adomány. A hiú, öntelt, buta, szorongó embereket elkerüli, magukat és másokat józan kritikával szemlélő, intelligens, oldott embereket követi. Viccet mesélni tudni kell. Először is nem kell minden adomát továbbadni, amit hallottunk. Ki kell szűrni az izléstelenségeket...”⁸ „Az izlés a megismerés elemibb, személyközelibb rétegéhez tartozik..., szinte tévedhetetlen lehet, éppen arról gondoskodik, amire a tájékozatlan léleknek legfőbb szüksége van, a kusza egyvelegként magukat kínáló értékek és magatartásmódok szűrésére...”⁹ A viccek kiválogatásában és élvezésében fontos szerepet tölt be az izlés. Az „ocsmány”, drasztikumokra épülő, másokat sértő és megbélyegző vicceket a művelt ember elutasítja.

Elítélő, megbélyegző viccek az utóbbi időben ismét „forgalomba” kerülnek. Gyakori, hogy a viccek egyes csoportok és egyének méltóságát sárba tapossák, népcsoportokat és kisebbségi sorsban élőket aláznak meg. Ilyenek a cigány-, a zsidó-, a rendőr-, a papviccek. „Mihelyt a vicc hatásának az a titka — írja Csepeli György — hogy a vicc élvezőjében valamilyen csoportra vonatkozó előfeltevés, előítélet mozgósul, nyomban megvalósul a szóban megnyilvánuló előítéletesség esete, mely mélyen sértheti azt, aki történetesen a szóban forgó csoporthoz tartozónak vallja magát. Nem minden zsidóvicc antiszemita célzatú, de igen soknak éltető eleme az antiszemizmus.”¹⁰ Az előítéletek a viccekben is jelen vannak, megkeserítik az emberek együttélését, kiváltják a türelmetlenséget, felszítják az indulatokat, a gyanúsítgatás légkörét teremtik meg, elutasító magatartásra készítetnek, bűnbaknak kiáltanak ki: etnikumokat, kisebbségeket, vallásokat, pártokat, idegeneket. Az antiszemita viccek terjesztői elhatárolódnak a másságtól, gúnyolják és kipellengérezik a különböző csoportokat, félelmet és bizalmatlanságot keltenek az eltérő népcsoportok között. Ha megjelennek a viccekben egyes emberek, rétegek, etnikumok kirekesztésére, bűnösségére utaló tartalmi elemek, a társadalmi és politikai igazságtalanságok, ellentétek kiéleződnek. „Ha a rendszerben növekszik a feszültség, ha gazdasági vagy társadalmi válság fenyeget, mindig felerősödik a szükséglet, hogy bűnbak jelöltessék ki, megneveztessek a „közgyűlölet” tárgya...” — állapítja meg Pataki Ferenc.¹¹

A negatív érzelem különböző feszültségű lehet: előfordulhat, mint pillanatnyi fellobbanás, a legtöbb esetben azonban tartós és állandó lelkiállapot, mely kezdeti formájában lenézést, ellenérzést, megvetést fejez ki. A viccbe foglalt gyűlölet félelmet kelt, tekintélyt rombol, rágalmaz, kisebbiteni igyekszik a nyilvánvaló értékeket, meghamisít tényeket, s nem riad vissza az agresszivitástól, visszajára fordítja és megbélyegzi a legjobb szándékokat, orvul támad, gyanúsít és kipellengérez, rosszindulatúan ítélkezik.

A tanítók, tanárok, akkor tudják hatásosan elmondani a vicceket, ha felkészülnek az interpretálásra. Sztruktúrájukban áttekinthető, tudatosan felépített írott és elmondott viccek érhetnek el pedagógiai hatást. A jól időzített poén felárja a nevetéses elemeket, leleplezi a kisszerűséget, a korlátoltságot, az önmutogatást, a butaságot, a rosszindulatot, a pöffeszkedést, a tehetetlenséget, a jellemgyengeséget, a hazugságot stb. A vicc tartalmát figyelembe véve — pedagógiai szempontból — nem kívánatos a szájbarágot, agyonelemezett, tanulságokat értelmező megbeszélés. Pedagógiai sikert jelent, ha a tanulók a saját erejükből jutnak el a csattanó megértéséig, a leleplező összefüggés élményéig. És ha a poén hatástalan marad? Az okok közül hármat érdemes kiemelni. Az első a tanulóban keresendő: nem érti meg a vicc lényegét (hiányos ismeret, lassú gondolkodás miatt). Egy másik ok: a pedagógus nem tudja célba juttatni a viccbe ágyazott mondanót, (nem elég sürített az expozíció, nem váltja ki a gyerekek és az ifjak felfokozott figyelmét, a poén nem világítja meg az összefüggést). A harmadik ok: az elmondott kis történet, „rejtvény” nem is bizonyul viccnek.

Minden pszichésen egészséges gyerek és ifjú szívesen hallgatja és mondja a jó vicceket. Ezek egy részét a diákok az előző generációtól veszik át. Más iskolák, a felnőttek, a vicclapok is terjesztik a tanulók körében a vicceket. Ma is folyamatosan keletkeznek az iskolákban új viccek. Elérendő, hogy az iskolák növendékei önszántukból — a józan észre hallgatva — utasítsák el a durva ízléstelenséget, a szexuális és egyéb trágárságot, a megbélyegző kirekesztést, az emberi méltóságot sértő vicceket. Így nem lesz szükség tiltásra, diák és pedagógus felszabadultan élvezheti, s természetes igénnyel birtokba veheti a viccet. Ehhez azonban a viccmondás technikájának elsajátítására van szükség, mely pszicho-szociolingvisztikai alaptudást és -készséget is biztosít a tanulók számára (hangmagasság, hangsín, hangerő, testhelyzet megválasztása; tekintet, hezitáció, szünet, mozdulat, geztus hozzáigazítása a vicc tartalmához és szerkezetéhez).

„A gyerek akkor kezdi a viccekben a humort felfedezni, amikor már birtokolja az azokban alkalmazott nyelvi sajátosságokat.”

(M. Grotthjan)

A vicc megértése és kedvelése

A vicc megértésére van szükség ahhoz, hogy a gyerekek és ifjak élvezzék a vicceket. A megértés akkor következik be, ha a vicc lényegét a valóságnak megfelelően értelmezik a diákok. „Az egyén megmagyarázza magának jó kedvét (nevetését), méghozzá úgy, hogy azt teljesen vagy részben olyan ingereknek tulajdoníthassa, amelyeket kulturális környezete szóra koztatónak vagy mulatságnak fogad el”¹² Ha a tanulóknak tetszik a vicc — szórakoztatja őket —, igyekszenek megismételni a befogadás élményét. Minden vicc problémahelyzet elé állítja őket, megoldást a viccben található ténymegállapítások előzik meg, ha ezek megbízhatók, pontosak, az összefüggések a poén hatására megvilágosodnak. A viccmesélő és vicchallgató minden esetben állást foglal a meglepődés, a váratlanság, a csodálkozás, a tetszés, a

bosszankodás, az indulatosság, a kételkedés hatására. A viccmegértést gondolkodási műveletek segítik elő (analízis, szintézis, összehasonlítás, összefüggéslátás, kiegészítés, általánosítás, konkretizálás, rendezés, analógia).

Vicckedvelés (humorérzék) azt jelenti, hogy a tanulók szeretik és megértik a viccet, s maguk is szívesen viccelődnek. A vicc kedvelésétől is függ, hogy milyen lesz a gyerek és ifjak szórakozási attitűdje. A derűs személyiségek felszabadultan képesek nevetni. A vicc meghallgatása és elmondása kellemes, élvezetes számukra. A vicckedvelés kialakítható és formálható. Pedagógiai feladat, hogy a tanulók élvezzék, értsék a vicceket, s „viccnézetből” is lássák a világot.

Életkori szakaszonként változik és fejlődik a gyerekek vicchez való viszonya. 3—4 évesek játszanak a szavakkal, tréfás hatást gyakorol rájuk a rím, ezért olyan rövid mondatokat ismétlegnek, amelyek végén egyszerű rímek vannak.

A 4 éves gyerekeket a nevükkel kapcsolatos tréfálfalozások szórakoztatják, egy év múlva már észreveszik a kétértelműségeket, s jót nevetnek rajtuk. Az első öt évben a gyerekek „viccigénye” spontán, nem keresik, hanem „belebotlanak” a viccekbe. A 6—7 éves életkor táján már keresik — szívesen adják tovább barátaiknak és hozzátartozóiknak — a vicceket. Alkalmassak már a memorizálásra és a kulturált beszédre. 10 éves korban a gyerekek élvezik a „mélyszerkezet kétértelműségeit”. A vicc élvezete már a tartalmi paradoxonok váratlan, hirtelen megoldásából következik. W. Stern írja: „A viccmegértés valószínű bonyolult képesség, amely nemcsak az általános intelligencia fokát, hanem egy specifikus adottságot — a paradoxon, a meglepő iránti érdeklődést — is érint”. A vicc megértésében nemcsak az életkor játszik közre, hanem az intelligencia, a gondolkodás fejlettsége, a műveltség, a tanulási teljesítmények is. A 7—12 évesek vicckedvelése kibővül a különböző tendenciájú („simogató és pofonvágó viccek”), és az agresszív viccekkel is, a vicctartalom egyre fontosabbá válik a tanulók számára. A pubertáskorban — a gyerekek fejlődésének fokozatos előrehaladásával — a nyelvi és kommunikációs képességek és technikák fejlődésével lezárul a tipikus gyermekvicc-korszak, s belépnek a tanulók életébe a felnőttekre jellemző viccek.¹⁸ A nevelés és oktatás által elérhető, hogy a pedagógusok és a tanulók a viccek révén ajándékozzák meg egymást percnyi örömmel és jóízű nevetésekkel. A pedagógiai tevékenységben nem lehet kikerülni az életkori sajátosságokat, az értelmi fejlettséget, az indulati tényezőket. A pedagógus közreműködhet abban, hogy olyan viccek kerüljenek a tanórákra és az iskolai foglalkozásokra, amelyek a tanulóknak valók. Az oktatók akkor végeznek kitűnő munkát, ha ifjú tanítványaik eljutnak az önálló kritikáig, s vitában képessé válnak a viccbe rejlő előítéletek, hazugságok, indulatos gyűlöletek elutasításáig (a viccek kritikájáig).

Iskoláink nagy része ma még kedélytelen, tréfát kizáró, kevés nevelést nyújtó intézmény. A felnőttek a társadalmi, gazdasági, kulturális változások közepette, saját és mások jövőjét kilátástalannak látják. Munkanélküliség, infláció, bizonytalan egzisztencia keseríti meg az emberek életét, s kiváltja az országos rosszkedvet. A tényleges gondok valóban léteznek, de a mindent pesszimistán megítélő magatartásmód is teret nyert országunkban. Ennek legfőbb jellemzője, hogy mindennek csak az árnyoldalát keresik. A pedagógusok is átélik a változások gyötrelmeit, félelmeit és szorongásait. Feltételezhető, hogy mindez közrejátszik abban, hogy kitiltják a pedagógiából a viccet. „Az iskolában komoly munka folyik — mondják — s az összeegyeztethetetlen a viccel”. Tanítók és tanárok jelentős számban nevetségesnek tartják, ha valaki a vicc nevelőhatását emlegeti. A pedagógusok demokratizmus adta joga, hogy elutasítsák a tanítást-tanulást lazító nevetést.

Vannak olyan oktatási-nevelési intézmények, ahol meghonosodott a derű

és a nevetés, s ehhez a viccmondás és -hallgatás is szerényen hozzájárult. Ezekben az iskolákban a pedagógusok és tanulók vidám hangulatot, érdeklődést és várakozást tudnak kelteni a „nevetető kultúra” igénybevételével. Akik élvezik a viccet, derűt árasztanak, s könnyen hozzáférkőznek társaikhoz. Alfred Adler írja: „Ezek azok az emberek, akiknek lénye vidám, akik nem járnak mindig nyomott kedvvel és gondokkal terheltlen, nem teszik meg környezetüket saját gondoljaik hordozójává vagy tárgyává, hanem vidámságot sugároznak, és a másokkal való együttélésben az életet széppé és élni érdemessé teszik.”¹⁴

JEGYZETEK

- [1] Freud, S.: Esszék. Gondolat Kiadó, Bp., 1982. 68. p.
- [2] Diószegi György: Társadalom humornézetben. Népszava Kiadó, 1989. 214. p.
- [3] Séra László: A nevetés és a humor pszichológiája. Akadémiai Kiadó, Bp., 1983. (második kiadás) 72. p.
- [4] Szerdahelyi István: Az esztétikai érték. Gondolat Kiadó, Bp., 1984. 169—170. p.
- [5] Koszólányi Dezső: Nyelv és lélek. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1971. 17—18. p.
- [6] Freud, S.: Pszichoanalízis. Kritérion Kiadó. Bukarest, 1977. 19. p.
- [7] Zsolnai József—Zsolnai László: Mi a baj a pedagógiával? Tankönyvkiadó, Bp. 1987. 124. p.
- [8] Montágh Imre: Mondjam vagy mutassam? Móra Ferenc Könyvkiadó, Bp., 1985. 135. p.
- [9] Bárdos László: Változástöredékek a tiszteletre. Vigília, 1993/1. sz. 66. p.
- [10] Csepeli György: ...és nem is kell hozzá zsidó. Az antiszemitizmus társadalomlélektana. Kosmosz Könyvek, Bp. 1991. 24. p.
- [11] Pataki Ferenc: A bűnbak-jelenség. Magyar Tudomány, 1991/10. 12. 12/3. p.
- [12] Séra László: i. m. 131. p.
- [13] Stern, W.: Doe Intelligenz der Kinder und Jugendlichen. Leipzig, 1928. Vö. Séra L. i. m. 136—137., 139—143.
- [14] Alfred Adler: Emberismeret. Gyakorlati individuálpaszichológia. Gondolat Kiadó, Bp., é. n. 199. p.

PETŐ ILDIKÓ

Kölcsey Ferenc Tanítóképző Főiskola
Debrecen

Tanítóképzős hallgatók attitűdje fogyatékosokkal szemben

A fogyatékoság észrevehető jelei egyfelől sajátos társadalmi magatartást váltanak ki, másfelől alakítják a fogyatékos ember énképét.

Nem természetes, nem magától értetődő, hogy a fogyatékoság külső jeleire adott társadalmi reakciók többségükben negatív előjelűek. Az utóbbi évtizedekben szaporodó, újabban hazánkban is intenzíven végzett attitűdkutatások adataiból az derül ki, hogy a sérült ember egyúttal kevésbé elfogadott is.

A különböző típusú fogyatékosokkal szemben az elutasítás mértéke különböző lehet. Richardson vizsgálatai például azt mutatják, hogy az elutasítás mértéke annál nagyobb, minél feltűnőbb a fogyatékoság külső bélyege.

A reakció függ attól, hogy milyen fogyatékoságról van szó, milyen társadalmi korban, milyen történelmi időben.

Miért riasztja a stigmatizált ember az ép embert?

Többféle feltevés lehet a válasz:

1. A legkézenfekvőbb talán az ősi magyarázat, hogy biológiailag célszerű alkalmazkodási módról van szó.